



Het Nieuwe Instituut in Rotterdam, het niet ver van de Arminiuskerk gelegen museum voor architectuur en design, huisvest op dit moment de expositie 'Tuinen van de toekomst: Ontwerpen met de natuur' (tot en met 13 april). Johan Roeland bezocht de tentoonstelling in het kader van zijn boekproject over ontwerpende theologie en besprak zijn ervaringen met de in Rotterdam wonende en werkende tuin- en landschapsarchitect Joost Emmerik.

Theologie van **de tuin**

De tuin staat volop in de belangstelling. Niet alleen als plek van ontspanning. Ook als plek waar we onze omgang met de natuur beoefenen. Een plek die, in contrast tot een verschralend landschap, goed kan zijn voor biodiversiteit (mits de tegels verwijderd zijn). Een plek van schoonheid en creativiteit. Een plek waarin verbindingen ontstaan: met de ander, met onszelf, met de natuur, met God. Een plek die – zoals de literatuurwetenschapper Robert Pogue Harrison

schreef – *altijd een toevluchtsoord heeft geboden tegen de waanzin en het tumult van de geschiedenis*. Harrison gebruikt hier het woord *sanctuary* (toevluchtsoord), waarin het woordje *sanctus*, heilig, doorklinkt.

Experimentele tuinen De expositie in Het Nieuwe Instituut laat deze gelaagdheid van de tuin zien aan de hand van bekende tuinen (van o.a. de Nederlandse tuinarchitecten Mien Ruys en Piet Oudolf) en minder

bekende tuinen. Daarnaast heeft de expositie aandacht voor nieuwe, experimentele en duurzame tuinconcepten die ontwikkeld worden met het oog op klimaatverandering: drijvende tuinen, verticale tuinen, stadsboerderijen en dakkassen. Ik bezoek deze expositie met bijzondere aandacht, omdat een van de hoofdstukken in het boek dat ik op dit moment schrijf, over tuinen en tuindesign gaat. Mijn boek verbindt de werelden van theologie en design.



Religie, spiritualiteit, rituelen en sacraliteit krijgen steeds meer aandacht in de wereld van design. Tegelijkertijd is er in de theologie meer en meer aandacht voor haar ontwerpende kant. Mijn boek brengt deze twee bewegingen bij elkaar en wil op deze manier de oude *maak-modus* van de theologie herontdekken. Als je bepaalde uitdrukkingen van theologie ziet, lijkt ze een discipline van het hoofd te zijn, terwijl ze toch ook echt een discipline van de handen kan zijn: in het ontwikkelen van rituelen, in het maken van symbolen, in het bouwen van sacrale gebouwen, en in, jawel, het ontwerpen van tuinen. Dat ik de tuin als een van mijn deelonderwerpen neem, is dan ook niet zo vreemd: het christendom en de theologie hebben een geschiedenis met tuinen. Eigenlijk heeft elke religieuze traditie haar geschiedenis met tuinen – tuinen die altijd door en door religieus geladen waren. Denk aan de tuinen van Mesopotamië en Egypte, die plekken waren waarin goden en mensen elkaar ontmoetten. Of de islamitische tuinen en de middeleeuwse *hortus*, tuinen

Eigenlijk heeft elke RELIGIEUZE TRADITIE HAAR geschiedenis met tuinen

ontwikkeld als symbolische afspiegelingen van het hemelse paradijs en tegelijkertijd ontwikkeld als plekken voor gebed en contemplatie. Denk aan de eveneens tot contemplatie uitnodigende sobere, minimalistische zentuin. Of de New Age tuin zoals de *Garden of Cosmic Speculation* in het Schotse Dumfries, waarin een dieper gelegen, sacrale orde gesymboliseerd wordt.

Spirituele plekken De religieuze dimensie van de tuin is niet alleen iets uit het verre verleden en ook niet alleen iets van *formele* tuinen. Integendeel. Verschillende onderzoekers laten zien hoe de tuin, ook de niet-formele, alledaagse tuin, vandaag de dag door velen als een spirituele plek ervaren wordt. Hedendaagse tuinontwerpers hebben ook aandacht voor deze religieuze of spirituele dimensie van de tuin. Joost Emmerik is een van hen. Joost is tuin- en landschapsarchitect en hoofd Landschapsarchitectuur aan de Academie van Bouwkunst in Amsterdam. Hij bereidt, onder mijn begeleiding, op dit moment een promotieonderzoek voor aan de Faculteit Religie & Theologie van de Vrije Universiteit. Joost kwam jaren geleden naar mij toe in de hoop dat de disciplines van de theologie en de religiewetenschappen een rijkere taal te bieden hebben voor wat in de wereld van tuindesign *het poëtische* wordt genoemd. En hij vond die taal in het werk van bekende religiewetenschappers en theologen als Émile Durkheim, Mircea Elia en Rudolf

Otto, die in hun werk veel gedaan hebben met de noties van sacraliteit en het heilige.

Het Andere ervaren Nadat ik de expositie in Het Nieuwe Instituut bezocht heb, zoek ik Joost op in zijn atelier in Rotterdam. Een gesprek met Joost is altijd een bron van inspiratie, niet in de laatste plaats omdat hij me op contemporaine tuinen en parken weet te wijzen waarin het sacrale een plek heeft: *Little Sparta* in Schotland, *het Memorial Enrico Mattie* in Italië, Gilles Clément's *L'île Derborence* in het Parc Matisse in Lille, *De Geometriske Haver* in Denemarken,

Veel alledaagse tuinen worden

DIKWILS INGERICHT
ALS EEN SOORT
externe uitbreiding van de woonkamers

Le Roy's *Ecokathedraal* in Mildam en vele andere tuinen en parken. Ook alledaagse tuinen. Joost laat zien dat veel alledaagse tuinen dikwijls worden ingericht als een soort externe uitbreiding van de woonkamer, ingericht zoals we woonkamers inrichten met tafels, plekken om te zitten, en ornamenten, maar dat er ook alledaagse tuinen zijn die hij *ander-soortig* noemt: plekken waarin *het andere of de Ander* ervaren wordt en die uitnodigen tot een andere dan een puur recreatieve verhouding tot die plek.

Joost – opgeleid in Delft – en ik onderzoeken tuinen vanuit heel verschillende disciplinaire invalshoeken. Dit interdisciplinair werken levert ons veel op. Joost heeft veel ontwerptechnische kennis van zaken: van vorm, materialiteit, grond-



verzet, bodem, beplanting en van alle instrumenten die tuinontwerpers tot hun beschikking hebben in het creëren van een tuin. Vanuit mijn discipline kan ik vertellen hoe sacraliteit tot stand komt via het gebruik van symboliek, ritualisering. We kunnen dat *re-enchantment* noemen, met een verwijzing naar wat de beroemde Duitse socioloog Max Weber onttovering (*disenchantment*) noemde. We vinden elkaar in onze fascinatie voor het sacrale van de tuin en in onze visie dat de tuin zoveel meer te bieden heeft dan enkel een plek van ontspanning en recreatie. Met de juiste vormgeving, geïnspireerd door de rijke religieuze geschiedenis van de tuin, kan het een plek zijn van verwondering, contemplatie, bezieling en troost. ■



TEKST EN BEELD Johan Roeland, universitair hoofddocent aan het Seminarie.

